

Važnost poticanja samostalnosti kod djece

Pernar, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:590825>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Martina Pernar

Završni rad

VAŽNOST POTICANJA SAMOSTALNOSTI KOD
DJECE

Zagreb, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Martina Pernar

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: VAŽNOST POTICANJA
SAMOSTALNOSTI KOD DJECE**

MENTOR : prof. dr. sc. Predrag Zarevski

Zagreb, rujan 2019.

SADRŽAJ

Sažetak.....	1
Summary.....	2
1.Uvod.....	3
2. Poznavanje neuroznanosti.....	4
2.1.Živčani sustav.....	4
2.2.Plastičnost mozga.....	5
3.Djelovanje djeteta.....	6
3.1.Uzroci ponašanja i teorija izbora.....	6
3.2.Koraci do prihvatljivog ponašanja.....	9
3.3.Važnost uključenosti.....	10
4.Percepcija i svijet kvalitete, put prema samoprocjeni.....	11
4.1.Upoznavanje percepcije.....	11
4.2.Pristup svijetu kvalitete.....	13
4.3.Samoprocjena.....	14
5.Samostalno i odgovorno dijete.....	16
5.1.Manipuliranje, okrivljavanje i kritiziranje.....	17
5.2.Važnost povjerenja.....	18
6.Vodi li samostalnost do uspjeha?.....	18
6.1.Dramaturgijska igra.....	18
6.2.Igrom do uspjeha.....	19
6.3.Samostalna djeca su također i sretna djeca.....	20
6.4.Uloga otpornosti.....	20
6.5.Vještine uspješne djece.....	21
7.Zaključak.....	22
Literatura.....	23
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	24

SAŽETAK

Cilj rada je prikazati pozitivne strane i važnost poticanja samostalnosti kod djece od najranije dobi. Djeca se rađaju sa velikom količinom neurona koji čekaju programiranje u sinaptičke mreže. Rastom broja veza, vježbanjem i učenjem, raste i sam mozak te dijete postaje kompetentnije u tim naučenim područjima. Važno je da si odrasli koji skrbe o djeci osvijeste da je djelovanje djeteta uzrokovano njihovom željom da zadovolje svoje biološke i psihološke potrebe te da pri tom djelovanju koriste ponašanja koja su im poznata. Prilikom usvajanja prihvatljivih ponašanja fokus djeteta bi se trebao usmjeriti na unutarnje vrijednosti, a ne na vanjska potkrepljenja koja dolaze u obliku nagrada i kazni, jer činjenica je kako je upravo osjećaj uspješnosti u dobro donesenoj odluci ili obavljenom poslu najveća nagrada koju osoba može primiti. Kako bi uopće mogli djelovati na dijete odrasli bi trebali biti uključeni u život djece na način da sudjeluju u zajedničkim specifičnim aktivnostima te da upoznaju što dijete cijeni i želi. Svaka osoba posjeduje perceptivni sustav koji je složen od više razina u kontinuumu od najniže prema najvišoj te posjeduje svijet kvalitete u kojem se nalaze bliske osobe, stavovi, osjećaji, želje i vrijednosti pojedinca. Uloga odraslih je pomoći djeci pronaći pristup njihovim predodžbama iz svijeta kvalitete na svim razinama jer je upravo poznavanje te spoznaje podloga za razvoj vještine samoprocjene koja je važna za daljnji razvoj samostalnosti. Ukoliko se kod djece želi razviti samostalnost, u odgojnom djelovanju bi se trebalo poticati njihovo kritičko mišljenje, samostalno donošenje sudova u različitim životnim okolnostima te preuzimanje odgovornosti za odlučeno. U procesu odgoja važan je također osjećaj povjerenja iz razloga što on daje djeci slobodu i snagu u istraživanju novih aktivnosti i stjecanju brojnih novih iskustva u kojima će djeca postupno postati i vještija. Također u odgojnom djelovanju ne treba zanemariti važnost igre kao idealne odgojne metode za poticanje dječjeg istraživanja, kreativnosti i socijalizacije koja je također, prema brojnim istraživanjima, povezana s daljnjim akademskim uspjehom djeteta. Nadalje, poznato je kako dijete osjeća sreću kada je povezano sa bitnim osobama koje ga okružuju, a njihova emocionalna prilagodba okolini ovisi o njihovoj sposobnosti samoregulacije ponašanja i emocija, što također doprinosi važnosti poticanja samostalnosti od najranije dobi.

Ključne riječi: samostalnost, samoprocjena, odgovornost, igra, individualnost

SUMMARY

The goal of this paper is to show the importance and positive sides of awakening children's independence since young age. Children are born with a large amount of neurons waiting to be programmed into synaptic connections. By growing the number of connections, using exercises and learning, the brain itself grows and the child becomes more competent in these learned areas. It is important for adults who care for children to become aware that their child's actions are caused by their desire to satisfy their biological and psychological needs and that they use behaviors which are familiar to them. While they are adopting some acceptable behaviors, the focus of the child should be on their intrinsic values and not on the extrinsic validity that comes in forms of rewards and punishments, because, the fact is that feeling successful in a well-made decision or job is the greatest reward a person can receive. Adults should be involved in their children's lives if they want to make influence on them by participating in specific activities and learning what their child appreciates and wants. Each person possesses a perceptual system that is complex from several levels in a continuum from the lowest to the highest, and possesses a world of quality in which are situated attitudes, feelings, desires and values of the individual. The main role of adults is to help children find access to their ideas which are situated in their world of quality at all levels, because having that knowledge is the basis for developing a self-assessment skill which is important for the further development of independence. To develop children's autonomy, their critical thinking, independent decision-making and taking responsibility for made decisions should be encouraged in educational activities. The sense of confidence is also very important in the upbringing process because it gives children freedom and strength to explore new activities and gain numerous experiences in which they will gradually become more skilled. Also, the importance of play as an educational method for stimulating children's research, creativity and socialization should not be neglected. It is also, according to numerous studies, related to further academic success of children. Furthermore, children are known to be happy when they feel connected with important people who surround them and their emotional adaptation to their environment depends on their ability to self-regulate behaviors and emotions, which also contributes to the importance of awakening independence from an early age.

Key words: independence, self-esteem, responsibility, play, individuality

1. UVOD

U kurikulumu i odgojno-obrazovnom procesu humanističkog pristupa koji je temeljno zastupljen u odgojno-obrazovnim ustanovama želi se naglasiti usmjerenost na dijete, odnosno priznavanje postojanja individualnih razlika te razvoj i odgoj individualnosti i slobode svakog djeteta. Posebna pozornost se također poklanja razvoju dječje samostalnosti tj. razvoju sposobnosti djeteta da samo odlučuje o granicama njegovih kompetencija. Za razvoj samostalnosti kod djece iznimno je važno njegovati međusobno poštovanje, toleranciju i razumijevanje. Dijete koje osjeća da se poštuje ono što misli, osjeća i radi spremno je poštovati ono što odrasli i druga djeca koja ga okružuju misle, rade i osjećaju. Uloga odraslih je imati povjerenje u dijete i njegove sposobnosti te uvažavati i poticati njegove ideje i razvijati samostalnost djeteta u svim sferama života, od fizičke samostalnosti do samostalnosti u području rješavanja problema, odabira prijatelja, aktivnosti i sličnog. Nakon uvoda u prvom poglavlju bit će ukratko prikazan čovjekov živčani sustav, kritička razdoblja koja su povezana sa plastičnošću mozga te povezanost plastičnosti sa većom sposobnosti djelovanja djeteta. Drugo poglavlje donosi detaljniji opis psihoanalitičkog, bihevioralnog i humanističkog pristupa te unutar njega Glasserovu "teoriju izbora". Isto tako u dugom poglavlju je navedena važnost uključenosti odraslih i njihovog dijeljenja interesa s dječjim te poznavanje dječjeg sustava vrijednosti. U trećem poglavlju opisan je perceptivni sustav, njegova povezanost sa svijetom kvalitete te važnost odraslih da osvijeste djeci njihov svijet kvalitete te da im održavaju svjesnim njihov opći smijer kretanja. Razumijevanje perceptivnog sustava i svijeta kvalitete je podloga za razvoj izrazito važne vještine – samoprocjene, najdjelotvornijeg načina motiviranja promjene u ponašanju. Četvrto poglavlje donosi važnost poticanja samostalnosti od rođenja te sposobnost odraslih da prepoznaju kada više koriste svome djetetu "ne miješajući se" već potičući samostalno donošenje odluka i preuzimanje odgovornosti za odlučeno. Također ovo poglavlje nudi problematiku uporabe manipuliranja, kritiziranja i okrivljavanja kao odgojnih metoda radi gubitka djetetove individualnosti i nasuprot tome stavlja povjerenje u dijete, njegovu kompetentnost i spremnost na suradnju. U petom poglavlju se proučava povezanost samostalnosti i uspješnosti te je opisana važnost igre za djetetov daljnji akademski uspjeh. Navedene su karakteristike uspješne djece

te je istaknuta važnost razvoja otpornosti uz zaključnu misao da su samostalna djeca ujedino i sretna djeca.

2. POZNAVANJE NEUROZNANOSTI

Djeca uče i vježbaju dok se pretvaraju u igri. U tim situacijama oni mimikom oponašaju postupke svojih roditelja, učitelja ili odgajatelja. Čak i u predškolskoj dobi djeca promatraju svijet i povratno nas informiraju o onome što vide, misle i osjećaju. Izlaganjem empatiji, kontroli svojih emocija i ponašanja oni uče vještine koje će im pomoći da postanu samostalnija i društvenija. Dok ovladavaju ovim vještinama i suočavaju se s novim društvenim iskustvima struktura i način rada njihova mozga se mijenja.

2.1. Živčani sustav

Živčano tkivo građeno je od živčanih stanica i od glija stanica te od mnogo kapilara i krvnih žilica. Živčane stanice su osnovne građevne jedinice živčanog sustava, dok glija stanice obavljaju funkcije poput sudjelovanja u prehrani živčanih stanica i učvršćivanja živčanog tkiva. Živčana stanica ili neuron sastoji se od tijela i izdanka te je obavijena polupropusnom membranom. Na staničnom tijelu postoje dvije vrste izdanka, dendriti i akson. Neuron može imati i nekoliko stotina dendrita, njihova je funkcija primanje poruka iz osjetila ili drugih živčanih stanica te prenošenje tih poruka putem tijela stanice na akson. Funkcija aksona je da prenosi poruke s jedne živčane stanice na druge živčane stanice ili na izvršne organe, mišiće i žlijezde. Akson se na završetku grana u veći broj tankih nastavaka na čijem je svakom kraju zadebljanje koje se naziva završni čvorić, njime se neuron prislanja na druge stanice. U završnim čvorićima se nalaze neuroprijenosnici ili neurotransmiteri koji omogućuju prijenos poruke s jedne živčane stanice na druge stanice. Izraženo svojstvo neurona jest podražljivost koja se očituje u tome da neuron na podražaj odgovara specifičnim elektrokemijskim promjenama među kojima se također nalaze i živčani impulsi.

„Živčani impulsi su kratkotrajne električne promjene na membrani živčane stanice kojima se obavijesti, preko aksona, prenose iz jednog dijela živčanog sustava u drugi, iz osjetila u živčani sustav, kao i iz živčanog sustava u izvršne organe.“ (Kljaić, Kolega, Szabo, Šverko, Turudić-Čuljak, Zarevski, 2011, str. 22)

Mjesto na kojem se završni čvorić jednog neurona prislanja uz membranu drugog naziva se sinapsa. U trenutku kada živčani impuls stigne na kraj jedne živčane stanice, oslobađa se neuroprijenosnik. Neuroprijenosnik se na susjednom neuronu veže za receptore te je tom radnjom omogućen nastanak živčanog impulsa u neuronu u čijoj je membrani smješten receptor.

2.2. Plastičnost mozga

Plastičnost je jedan način na koji djeca mogu steći samoregulaciju. Svaki mozak se sastoji od nekoliko milijardi neurona te trilijuna poveznica ili sinapsi koje pomažu pri prijenosu električnih poruka preko ranije spomenutih neurotransmitera. Razvoj mozga može se mjeriti na mnogo načina pa tako i promatranjem razine proizvodnje neurotransmitera ili identificiranjem povećanja broja neuralnih veza. Nove veze se stvaraju svakim novim naučenim ponašanjem ili pohranjenom ključnom činjenicom, a povećanjem broja neuralnih veza raste i sama veličina i težina mozga. Kada se dijete rodi, velika količina neurona je prisutna u njegovu mozgu te čeka programiranje u sinaptičke veze. Tijekom prvih deset godina života mozak je prezasićen neuronima koji čekaju naučena ponašanja koja se moraju ponavljati kako bi postali sinapse. U svome razvoju djeca prolaze kroz koncept kritičkih razdoblja učenja, tijekom kojih odjednom mogu pokazati sposobnosti u mnogim različitim područjima te dosežu razdoblje brzog razvoja. Bauman i Densmore (2014) navode kako je jedno od ovih ključnih razdoblja period između druge i pete godine života. Danas se vjeruje da se to razdoblje događa u vrijeme visoke plastičnosti mozga, tj. razdoblju kada je mozak podložan prihvaćanju promjena u neuralnom razvoju. Najranija dječja iskustva igraju ključnu ulogu u utvrđivanju konačne moždane mreže, odnosno koliko sinaptičkih veza ostaje do odrasle dobi. Što je veći broj sinapsi, veća je složenost moza što potom utječe na intelektualne, društvene i kreativne sposobnosti svakog djeteta. Odrastanjem djeteta broj potencijalnih sinapsi počinje opadati, do kasne adolescentske dobi oko pola

sinapsi biva odbačeno. Postojeće uspostavljene veze mogu se ojačati u ponašanja koja se koriste iz navike. Ukoliko je dijete primjerice razvilo određeno ponašanje koje je negativno te ako se ono ne korigira dovoljno rano ono može prerasti u naviku koja će se kasnije vrlo teško promijeniti. Mozak se također mijenja i razvija ako ga se izlaže jakoj aktivaciji kada se redovito nešto vježba ili primjerice, prilikom ovladavanja određenom motoričkom aktivnošću. Djeca trebaju vježbati kako bi zadržali nove ideje, koristiti svoju radnu memoriju te razviti kratkoročnu i dugoročnu memoriju i vještine rješavanja problema. Cilj odraslih, posebice roditelja i odgajatelja, je na najbolji mogući način iskoristiti ključno razdoblje plastičnosti mozga, na način da se djetetu utiskuju pozitivna ponašanja koja će ih kasnije dovesti do uspjeha. Promjenom i razvijanjem mozga može se mijenjati sav život.

3. DJELOVANJE DJETETA

3.1. Uzroci ponašanja i teorija izbora

Dijete se rađa kao biće koje želi učiti, komunicirati, misliti, stvarati i djelovati. No, što dijete, ali i nas same pokreće pri donošenju odluka i pri djelovanju? Kada bi odgovor na ovo pitanje potražili u psihološkim teorijama došli bi do zaključka da se najprimjereniji odgovor nalazi u psihoanalitičkom, biheviornom i humanističkom pristupu. Psihoanalitički pristup, koji je utemeljio bečki neurolog Sigmund Freud, nudi objašnjenje da je naše ponašanje uglavnom reaktivno te da je određeno našim unutarnjim nagonima. Ovaj pristup doživljava čovjeka kao iracionalno biće kojim upravljaju nesvjesni nagoni. Istraživanje nesvjesnog i otkrivanje njegova utjecaja na ponašanje čovjeka čini osnovu psihoanalitičkog pristupa. Našim ponašanjem tada upravljaju id, ego i super ego, ovisno tko zauzme više prostora u našem umu. Id je sjedište čovjekovih nagona te funkcionira prema načelu ugone, odnosno trenutnom zadovoljenju potreba. Id nije sposoban održati organizam na životu jer ne razlikuje stvarnost od mašte te radi toga nije sposoban udovoljiti svojim potrebama. Drugi dio je ego koji djeluje prema načelima realnosti i uspjeva zadovoljiti potrebe ida. Ego je sjedište procesa poput razmišljanja, pamćenja i zaključivanja. Ego je usmjeren prema zadovoljenju potreba u stvarnome svijetu. Superego se sastoji od ideala i etičkih vrijednosti. Funkcionira prema načelu idealnog, a razvija se tijekom socijalizacije putem kazni i nagrada. Na taj način

čovjek usvaja razliku između društveno prihvatljivih i neprihvatljivih ponašanja. Osoba sa izgrađenim superegom čini dobra djela jer ona u njemu stvaraju osjećaj zadovoljstva i samopoštovanja. Uloga ega je balansirati između potrebe zadovoljenja nagona i moralnih zabrana koje postavlja superego. Ukoliko je ego slab, a primjerice id izražen, pojedinac je impulzivan te reagira nagonski. Ako prevladava superego pojedinac može pred sebe staviti nedostižne standarde, što može dovesti do osjećaja krivnje i manje vrijednosti. Prema psihoanalitičkom pristupu ličnost se razvija do pete godine, ovisno o iskustvima doživljenim u važnim fazama djetinjstva. Psihoanalitičari tvrde kako se uzrok nekih poremećaja u pojedincu može objasniti otkrivanjem potisnutih trauma iz djetinjstva, ali da se ne može predvidjeti koje će oblike ponašanja neko traumatizirano dijete razviti. Bihevioristički pristup također tumači kako je ljudsko ponašanje reaktivno no da ono ovisi o podražajima i iskustvu koje dolaze iz okoline. Bihevioristi se ne zanimaju za subjektivne psihičke procese poput emocija ili mišljenja već pokušavaju povezati podražaje iz okoline s ponašanjem ljudi. Primarno se bave istraživanjem kako se uče određena ponašanja te kako se ta naučena ponašanja mogu mijenjati. Vodeći predstavnik ovoga pristupa je B. F. Skinner koji je smatrao bitnim predvidjeti ponašanje s obzirom na okolnosti, te promjenom okolnosti promijeniti ponašanje. Skinner je smatrao da ljudi uglavnom nisu svjesni prednosti koje dobivaju određenim ponašanjem, te je smatrao da kada se spoznaju potkrepljujući čimbenici nekog nefunkcionalnog ponašanja i kada se pronade put da se neka potreba zadovolji na prikladniji način, da se ponašanje mijenja. Albert Bandura se nije slagao s radikalnim bihevioristima da je ljudsko ponašanje samo pasivna reakcija na podražaj iz okoline te je razvio neobihevioristički pristup objašnjenja ljudskog ponašanja. On je naglasio važnost kognitivnih procesa te je proširio Skinnerovu teoriju dodavši da određena ponašanja nisu stečena samo potkrepljenjem okoline, nego su usvojena aktivno socijalnim učenjem. Socijalno učenje naglašava kako većinu ponašanja usvajamo od drugih ljudi – oponašanjem ponašanja ili opažanjem koje posljedice ponašanje ima na druge ljude. Humanistički pristup donosi ideju da je svako naše djelovanje akcija koja ovisi o uvjetima u kojima se nalazimo, ali i o nama samima. Ovaj pristup ističe da su ljudi pozitivna bića s potencijalom za kreativnost i samoispunjenje. Karakteristika pristupa je također sagledavanje ličnosti u cjelini. Humanisti smatraju kako su ljudi sposobni samostalno donositi odluke te da su cjelovita bića koja se razvijaju u skladu s društvenom okolinom. Najistaknutiji predstavnici humanističkog pristupa su Carl

Rogers i Abraham Maslow. Maslow je isticao da ljudi imaju težnju za samoostvarenjem te je na osnovi svojih analiza izdvojio pojedine bitne karakteristike samoostvarenih osoba, poput: prihvaćanje sebe i drugih onakvim kakvi jesu, spontanost, neovisnost, poštovanje i uvažavanje ostalih, želja za pomaganjem ljudima i slično. Rogers je tvrdio kako svaki pojedinac na određeni podražaj reagira na drugi način, u skladu sa svojom interpretacijom i doživljajem tog događaja. Humanističke se postavke primjenjuju u području profesionalnog savjetovanja i obrazovanja te je doprinos pristupa njegovo isticanje potrebe čovjeka za rastom i razvojem tijekom cijelog života. Unutar humanističke psihologije nailazimo na jedan od poznatijih pristupa pod imenom "teorija izbora" koji je razvio američki psihijatar William Glasser. Prema Glasseru (2005, prema Slunjski, 2013), naše djelovanje nije izravna posljedica podražaja koji se nalaze u našoj okolini, nego je posljedica našeg pokušaja da zadovoljimo jednu ili više svojih potreba. On tvrdi kako svi ljudi imaju iste potrebe, samo ih svatko od nas pokušava zadovoljiti na vlastiti način. On je također opisao četiri osnovne psihološke potrebe koje su svojstvene svim ljudima, a to su : potreba za ljubavi, tj. pripadanjem, potreba za slobodom, potreba za moći te potreba za zabavom. Ono ponašanje koje mi u određenom trenutku odaberemo za zadovoljenje naše potrebe je ono ponašanje koje u tome trenutku jedino poznajemo te nam se ono čini kao najbolje rješenje. Isto tako i djeca, odabiru ponašanja koja su im u tome trenutku na raspolaganju. Možda to ponašanje koje je ono odabralo nije primjereno, no razlog tomu je što ono još nije imalo priliku naučiti kvalitetno ponašanje za zadovoljenje potrebe. Uloga odraslih je omogućiti djeci da nauče ponašanja koja su primjerena, a ne automatski ih percipirati kao "zločestu ili razmaženu" djecu. Ponašanje djeteta koja percipiramo kao neprimjereno je zapravo djetetov način traženja pomoći. Ono nas svojim djelovanjem moli da nauči ponašanja kojima na bolji i prihvatljiviji način može zadovoljiti svoje potrebe te takvim djelovanjem moli da ga se nauči ponašanjima kojima bi ono moglo na vrijeme javiti da mu potrebe nisu zadovoljene. Prema Perry Good (2009), zadovoljenje naših psiholoških potreba je vitalno za naše duševno zdravlje. Svi ljudi imaju potrebu pripadati, biti povezani s drugima, osjećati se važnima i potrebnima, kao djeca igrati se i istraživati, a uloga odraslih je omogućiti djeci pravo na vlastiti izbor i vlastite pogreške te stvoriti im okruženje u kojemu oni mogu zadovoljiti svoje potrebe.

3.2. Koraci do prihvatljivog ponašanja

Ukoliko do prihvatljivog ponašanja idemo principom poslušnosti, riskiramo da će se prihvatljivo ponašanje koje očekujemo od djeteta ostvarivati samo u trenucima naše prisutnosti ili dok je ponašanje djeteta kontrolirano potkrepljenjem. No, u tome slučaju nemamo nikakvu garanciju da će se ta prihvatljiva ponašanja nastaviti u odsutstvu "potkrepitelja". Prema Slunjski (Slunjski, 2013), dijete bi se trebalo primjereno ponašati jer je inteligentno i socijalno biće koje može razumjeti na koji način svijet oko njega funkcionira te kako mu njegovo primjereno ponašanje može priskrbiti kvalitetniji život. Ukoliko odrasli pretjerano usmjeravaju ponašanje djeteta koristeći se potkrepljenjima kao što su nagrade i kazne, oduzimaju djetetu priliku samostalnog donošenja vlastitih odluka i ponašanja te mu ukidaju mogućnost vježbanja odgovornog ponašanja. Na taj način djetetu se također uskraćuje prilika da o bilo čemu odlučuje te se ono ne razvija u samostalnu i odgovornu osobu. Umjesto vanjskih potkrepljenja, fokus djeteta bi se trebao usmjeriti na unutarnje vrijednosti. Činjenica je kako je upravo osjećaj uspješnosti radi dobro obavljenog posla najveća nagrada koju osoba može primiti. Odrasli trebaju pomoći djetetu da shvati zašto je nešto dobro a drugo loše, ali mu i omogućiti da ono samo bira između različitih opcija te da za odabranu opciju preuzme odgovornost. Biranje krivih izbora također spada u proces učenja te se do pozitivne promjene u stavu i ponašanju dolazi kasnijim raspravama kako je došlo do pogreške i je li se moglo i trebalo postupiti drukčije. Taj proces kasnijeg elaboriranja ponašanja naziva se samoprocjena. „Bolje ponašanje započinje samoprocjenom sadašnjeg ponašanja i ustanovljivanjem činjenice da ono nije djelotvorno“ (Slunjski, 2013, str. 43). Kako bi pomogli djetetu da stekne uvid u to da njegovo ponašanje nije najučinkovitije može mu se ukazati na to da pokuša realno sagledati situaciju u kojoj se nalazi, poticati ga na samoprocjenu, odnosno da procjeni je li ono što je učinilo djelotvorno. Potrebno je pomoći djetetu da projicira bolju situaciju u kojoj bi rješenje bilo najpovoljnije za njega i okolinu. Ukoliko je svojim djelovanjem dijete učinilo štetu potrebno je pomoći mu da izradi plan popravka trenutne situacije, dogovoriti s djetetom konkretne korake što učiniti te mu pomoći osmisliti alternativni plan ukoliko prvotni ne uspije. Cilj ovakvog ophođenja je razvijati kod djeteta spremnost da promišlja o mogućim posljedicama svog djelovanja te da samostalno napušta ona ponašanja koja vode lošim posljedicama. Također, kako bi djeca usvojila koja su njihova ponašanja

prihvatljiva i ispravna potrebno ih je uočavati i slati djeci pozitivnu povratnu informaciju kako bi oni sami identificirali što rade ispravno. Ponašanja koja se percipiraju kao uspješna su djelotvorno komuniciranje, fleksibilnost, odgovorno ponašanje, postavljanje ciljeva te vođenje računa o sebi i drugima. Ta ponašanja su svojstvena uspješnim ljudima te ih često pokazuju i djeca iako ih odrasli ponekad predvide.

3.3. Važnost uključenosti

Biti uključen s ljudima znači provoditi vrijeme s njima i razgovarati o stvarima koje su njima važne. Svakodnevno viđanje ljudi ne mora značiti uključenost u njihov život. Kao problem današnjeg odgoja navodi se sve veća zaposlenost roditelja, odgojitelja i učitelja koji ograničeni brojnim obavezama sve manje vremena imaju priliku kvalitetno biti uključeni u svijet svoje djece. Jedan od mogućih načina na koji se može dati važnost vremenu je sudjelovanje s djecom u specifičnim aktivnostima, no kako bi uistinu bili uključeni u život pojedinca moramo znati što ta osoba cijeni i želi. Kako bi se znale te pojedinosti, mora postojati obostrana volja i spremnost na međusobno slušanje i dijeljenje vlastitih vrijednosti i želja s drugima. Perry Good (Perry Good, 2009) opisuje krug uključenosti koji sadrži: činjenice – interese, hobije, poznavanje obitelji pojedinca, vrijednosti – koje uključuju stavove o umjetnosti, glazbi, religiji, te želje – ili ciljeve, koji mogu varirati od biti sretan, biti dobar prijatelj do biti odvjetnik, pjevač i slično. Densmore i Bauman (2014) navode deset konkretnih strategija uključivanja u svijet djece koje su bile primjenjive na brojnoj djeci većinu vremena. One navode kako je važno oponašati iskrene emocije jasnim afektiranjem te koristiti prikladan govor koji prenosi kako se pojedinac osjeća te ističu kako je važno razgovarati s djetetom o njegovim postupcima i idejama. Nadalje, savjetuju fizičko spuštanje na djetetovu razinu kako bi djeca mogla jasno vidjeti izraze lica i uspostaviti kontakt očima, također predlažu da odrasli koriste situacije u vanjskom svijetu kako bi dijete učili moralnom razvoju. Ističu kako je važno identificirati i podijeliti pozitivan aspekt negativnog događaja s djetetom te pomoći djeci da pronađu zajedniči interes kako bi došli do sporazuma. One ističu važnost zadržavanja smisla za humor i korištenja prirodnog okruženja kao poticatelja djeteta na kreativnu aktivnost. Kao devetu i desetu strategiju nude svakodnevnu

procjenu emotivnog stanja djeteta i sukladno tome planiranje dana te zadržavanje na umu misli o nasilju i kako ono negativno utječe na dijete. Kako bi ostali uključeni u život djece, odrasli moraju biti svjesni da djeca u svojoj glavi imaju određene predodžbe ili slike, takozvani "svijet kvalitete". Odrastanjem djeca traže novu seriju slika kojima će zadovoljiti svoje potrebe, one se mijenjaju i sadrže različite osobe i sklopove ponašanja koji su djetetu u tome trenutku važni i potrebni za zadovoljenje psiholoških potreba. Upravo su te predodžbe ili slike temelj samostalnosti i odgovornosti. One aktivnosti koje su u svijetu kvalitete osobe obavljaju s voljom i motivirano, dok one koje nisu se obavljaju s pola kapaciteta ili ako ih netko na njih natjera. Zašto je tomu tako i koja je povezanost "svijeta kvalitete" s djelovanjem? Naime, ukoliko osoba nije usvojila neko djelovanje kao prihvatljivo i kao ono što se može zadovoljiti njegove potrebe, ona ga u svome djelovanju neće niti primjenjivati. Odrasle osobe zatim mogu natjerati dijete da nešto krene činiti na način na koji oni to percipiraju prihvatljivim, ali mnogo je učinkovitije potruditi se da to ponašanje uđe u njihov svijet kvalitete te da se ono počne ponašati odgovorno prema sebi i prema drugima. No, kako je ranije spomenuto, da bi imali utjecaj na svijet kvalitete druge osobe, moramo i sami biti u njemu, što se može postići aktivnim uključivanjem. Najvažnija veza između uključenosti s djecom i pomaganja pri razvijanju njihove samostalnosti jest u razumijevanju perceptivnog sustava, svijeta kvalitete te njihova suodnosa.

4. PERCEPCIJA I SVIJET KVALITETE, PUT PREMA SAMOPROCJENI

4.1. Upoznavanje percepcije

Perceptivni sustav je složen od više razina koje se kreću u kontinuumu od najniže prema najvišoj. Najniža razina percepcije je osjetilni sustav u koji spadaju vid, sluh, opip, okus i njuh. Kretanjem po spektru dolazimo do najviše razine koja uključuje sustav vrijednosti i načela. Sva opažanja moraju najprije biti filtrirana kroz najjednostavnije razine, prije negoli se mogu primijetiti na složenijim razinama. Sve razine opažanja sadrže slike ili predodžbe koje prikazuju kako bismo željeli zadovoljiti svoje potrebe. One se nalaze u dijelu perceptivnog sustava koji se naziva, kako je već ranije spomenuto, svijet kvalitete. Na osjetilnoj razini se nalaze

predodžbe koje se odnose na svijet koji nas okružuje, one pokazuju je li u sobi svijetlo ili tamno, toplo ili hladno i slično. Osjetilni sustav ljudima daje do znanja je li ono što dobivaju nalik onome što žele. Također ljudi posjeduju predodžbu o načinu na koji žele zadovoljiti svoje potrebe na osjetilnoj razini. Srednja razina percepcije je razina znanja. Na toj razini mozak čuva informacije o prostornim odnosima, vremenskim odnosima i slično. Ta vrsta informacija je “programirana“ u mozak kroz iskustvo. Sve što čovjek iskusi prolazi kroz filter perceptivnog sustava i kada su potrebe zadovoljene doživljena slika postaje predodžba u svijetu kvalitete. Niža i srednja razina percepcije sadrže predodžbe s informacijama kako zadovoljiti trenutne potrebe, tako da zadovoljenje tih potreba ne mora biti na dugi rok. Najviša razina percepcije jest razina vrijednosti u kojoj su pohranjena vjerovanja te predodžbe o tome kakvi bismo htjeli biti. Tu su i specifične predodžbe o tome kakvi su odnosi željeni na razini našeg sustava vrijednosti. Potrebe se najbolje zadovoljavaju na dugi rok ako se obrati pažnja na vlastite predodžbe koje se nalaze na razini vrijednosti. Sve dok odrasli ne shvate kako funkcionira perceptivni sustav i kako on utječe na način zadovoljenja potreba, oni ne mogu pomoći djeci da si sama pomognu, tj. poticati njihovu samostalnost pri zadovoljenju svojih potreba. Također, kako je i prije spomenuto odrasli kako bi imali kvalitetan odnos s djetetom moraju pronaći slike koje su važne i njima i djetetu, to jest, slike koje se nalaze u oba svijeta kvalitete. No, ako odrasli krenu prigovarati i inzistirati na svojoj predodžbi te iskazivati manjak povjerenja u dijete, ono će dobiti informaciju da je slika roditelja ispravna, a njegova ne. Ako su odraslima predodžbe usmjerene na to kako bi se drugi trebali ponašati mogu naići na teškoće jer je jedino ponašanje koje se usitinu može kontrolirati vlastito. Kao što odrasli nisu zadržali opažanja koja su imali kao djeca tako ni sadašnja djeca neće zauvijek imati ista opažanja. Ukoliko s djetetom i postoji nesuglasije oko određene teme važno je izreći svoju predodžbu i saslušati drugu stranu, djeca, kao i odrasli imaju predodžbe u svijetu kvalitete na svim razinama percepcije. Uloga roditelja, odgajatelja, učitelja je pomoći djeci pronaći pristup njihovim predodžbama iz svijeta kvalitete na svim razinama, pogotovo na razini vrijednosti s kojom se sreća, odgovornost i samostalnost ostvaruju na dugi rok.

4.2. Pristup svijetu kvalitete

„Najviša razina percepcije je naš najbolji suradnik u pomaganju sebi i drugima“ (Perry Good, 2009, str. 138). Unutar razine vrijednosti nalazi se vrlo važan činitelj života, a to je motivacija. Odrasli često vjeruju da je njihova uloga motivirati djecu, no motivacija dolazi iznutra, to jest, dolazi iz svijeta kvalitete. Najsnažnija motivacija dolazi iz naših vrijednosti. Kako bi djeci pomogli da sami sebe motiviraju, potrebno je naučiti kako pristupiti svijetu kvalitete na razini vrijednosti. Ponekad “pomoć” odraslih nije povezana s najvišom razinom percepcije u svijetu kvalitete djeteta. Najčešće odrasli odabiru kao “pomoć” davanje savjeta ili govorenje djetetu što bi i kako trebalo postupiti. Djeca se tada mogu pretvarati da se slažu sa savjetom odraslih, jer je to lakše nego svađati se i postupati po svome, ili pokušati slijediti savjete odraslih i obnašati ponašanje koje nije u skladu s njihovim predodžbama iz svijeta kvalitete. Najjača motivacija povezana je s čežnjom za osobnom srećom i uspjehom koja proizlazi iz razina vrijednosti. Najviša razina percepcije podijeljena je na dva reda: vrijednosti i sustav vrijednosti. Vrijednosti su načela koja vode ljude te predstavljaju temeljna vjerovanja, dok sustav vrijednosti predstavlja sveukupnost načela i vrijednosti. U sustavu vrijednosti nalazi se vizija kakvi zapravo želimo biti i opći smjer kretanja u životu. Svatko želi biti sretan, uspješan, odgovoran i ostvarivati dobre odnose. Potencijalno ne znamo kako provesti te želje ili se bojimo da je to ne moguće, ali to je ono što svatko želi. Djeca također žele biti sretna, no rijetko ih se pita da opišu opći smjer kojim žele ići u životu. Nerijetko u razgovoru s djecom o vrijednostima odrasli govore na temelju svojih predodžbi, ne pitajući djecu za njihovo mišljenje, takav razgovor vrlo lako može postati predavanje umjesto obostrana komunikacija. Roditelji, odgajatelji i učitelji obavezni su osvijestiti svijet kvalitete koji već postoji unutar djeteta i održavati im svjesnim njihov opći smjer kretanja. Vode li ih njihovi postupci do propasti ili do sreće, uspjeha i odgovornosti? Djeca mogu shvatiti ideju općeg smjera, koju odrasli samo trebaju pomoći osvijestiti. Kako bi pomogli djeci da im svijet kvalitete bude pristupačniji, Perry Good (Perry Good, 2009) smatra da bi odrasli trebali istražiti područje i biti ustrajni iako im se ponekad čini da dijete nema svijet kvalitete. Katkad predodžbe na nižim razinama percepcije mogu biti u sukobu s predodžbama na višim razinama, taj sukob nerijetko zna biti bolan i zbunjujuć tako da osoba više ne zna prepoznati svoje temelje vrijednosti. Osim ustrajnosti važno je imati i velika

očekivanja. Ukoliko odrasli očekuju najbolje od djeteta, vjeruju li u njega i njegove sposobnosti oni mu mogu pomoći u otkrivanju njegova svijeta kvalitete. Uz to potrebno je pomoći djetetu u razvijanju slika ili stvaranju predodžbi o tome kako uspjeh za njih izgleda, kakve odnose žele i s kakvim ljudima žele ostvarivati te odnose, to će uvelike olakšati djetetu razvijanje vizije sebe i njegova svijeta kvalitete. Razumijevanje perceptivnog sustava i svijeta kvalitete je podloga za razvoj vrijedne vještine samoprocjene, važne za daljnji razvoj samostalnosti.

4.3. Samoprocjena

Samoprocjena predstavlja najdjelotvorniji način motiviranja promjene u ponašanju jer analiza dolazi iznutra. No današnje društvo više pozornosti pridaje vanjskoj procjeni, tako i roditelji procjenjuju ponašanje vlastite djece kao što ih i učitelji testiraju u školi. Radi činjenica kako su uglavnom ljudi koji procjenjuju sebe sretni, dok su nesretni oni koji neprestano procjenjuju druge, javlja se pitanje kakvu djecu žele odrasli zapravo odgajati? One koji procjenjuju i optužuju druge za svoje probleme ili djecu koja procjenjuju sebe i koji su u stanju analizirati vlastite probleme te za njih pronaći rješenja? Cilj odraslih bi trebao biti pomoći djeci da postanu sretni, neovisni i odgovorni odrasli ljudi. Kako bi djecu podučili samoprocjeni sami odrasli je moraju usvojiti i prakticirati tu naviku kroz život. Djeca tijekom odrastanja uče opažanjem, tako da bi se pozitivna vještina samoprocjene mogla odraziti na njih, oni mogu naučiti mnogo više iz primjera negoli iz kritiziranja od strane odraslih. Poticajno je umanjiti duljinu i važnost analiziranja njihova ponašanja te im početi postavljati pitanja koja će ih dovesti do vlastite samoprocjene. Samoprocjena zapravo i jest postavljanje pitanja samome sebi i iskreno odgovaranje na njih, što uključuje usmjeravanje pozornosti na vlastitu percepciju na razini vrijednosti. Pitanja koja nudi E. Perry Good (Perry Good, 2009) uključuju: što želim? Što radim da postignem to što želim te pitanje donosi li mi moje ponašanje ono što želim? Iako se pitanja čine vrlo jednostavnim, ponekad pronaći odgovor i nije tako lako, naime, ponekad ljudi čak i ako znaju što žele koriste nedjelotvorna ponašanja koja opet ne dovode do sreće, kvalitetnog rada, kvalitetnih odnosa i života. Jednako tako ni djeci nije jednostavno pronaći odgovor na data pitanja te ih je ponekad potrebno dodatno poticati na promišljanje. Kako bi

postavljeno pitanje: što želim, bilo fleksibilnije potrebno ga je podijeliti na opći smjer i specifične želje, na taj način odgovori mogu biti izravno povezani s predodžbama iz svijeta kvalitete. Opći smjer uključuje pitanja poput: koji je opći smjer kojim želim ići u svom životu? Odgovor na to pitanje može biti: želim se kretati u smjeru sreće, želim raditi najbolje što mogu i slično. Nužno je postaviti si to pitanje jer upravo ono oblikuje temelj za samoprocjenu. Specifične želje uključuju pitanja kao što su: kada bih bio uspješan kako bi to izgledalo, što želim specifično? Iako ljudi ponekad nisu toga svjesni, svi imamo specifične predodžbe o tome kakav život želimo, važno je dalje djecu usmjeravati pitanjima kao što su: kako bi to bilo kad bi bio sretan i što bi se točno događalo? Nakon proširivanja pitanja što želim slijedi pitanje, prema Perry Good, što radim da bih dobio to što želim? Kako bi se dobio odgovor na ovo pitanje, ljudi moraju imenovati svoja ponašanja. U svome djelovanju ljudi često koriste ponašanja koja su nedjelotvorna a da nisu ni svjesni da su ih odabrali te često većina ne razmišlja o svojim djelovanjima kao o ponašanjima nego kao o stanjima. Stanje je nešto što se čovjeku događa, nešto nad čime nema kontrolu. Ponašanje čovjek sam bira, što želi učiniti. Ukoliko se ljudi nauče identificirati ponašanja, oni mogu dalje procjenjivati pomažu li im ona da bi dobili ono što žele. Nakon što odaberemo ponašanje, slijedi pitanje koje predstavlja srž samoprocjene a ono glasi: dobivam li takvim ponašanjem ono što želim? To pitanje poziva čovjeka da pobliže razmotri što radi i da poveže sadašnje ponašanje s onim što uistinu želi postići. Nakon davanja iskrenog odgovora slijedi potraga za djelotvornim ponašanjima koja će omogućiti ostvarenje cilja i omogućiti ispunjenje ljudske potrebe za moći i kompetencijom. Ključno je suočiti se sa realnošću, proučiti sadašnja ponašanja jesu li ona djelotvorna te ako nisu smisliti nova, osmisliti plan i aktivno postići željeno. Zapreke samoprocjeni mogu uključivati to što ljudi nisu naviknuti postavljati si samoprocjenjujuća pitanja, jer je to novi način razmišljanja i djelovanja. Da bi se razvila sposobnost postavljanja takvih pitanja potrebna je vježba. Druga zapreka je da se odrasli plaše da će izgubiti kontrolu nad djecom ako se krenu manje oslanjati na procjenjivanje njihova ponašanja. Ukoliko odrasli nastoje kontrolirati djecu na temelju svoje procjene, tada koriste prisilu koja šteti njihovu međusobnom odnosu. Na taj način oni od djece očekuju određeno ponašanje koje ako se ne dogodi ih ponovno dovodi do nove procjene. Opasnost toga je nastajanje frustrirajućeg začaranog kruga između odraslih i djece u koji potencijalno može biti uključeno i mnogo negativne energije. Poučavanje djece samoprocjeni pomiče

kontrolu i odgovornost natrag onima kojima ona i pripada, djeci. Iako nije lako naučiti vještinu samoprocjene, ona je iznimno korisna te će ju djeca, iako će im na početku trebati vodstvo, postepeno shvatiti. Pitanja samoprocjene uče djecu kako pristupiti predodžbama iz njihova svijeta kvalitete na najvišoj razini percepcije te ih vode do jačanja i poticanja daljnjeg razvoja samostalnosti i osobne odgovornosti. Ukoliko dijete nauči svoje ponašanje samostalno procjenjivati i korigirati na dobrom je putu da dalje čini prihvatljiva ponašanja radi sebe samog, a ne kako bi izbjeglo kritiku ili kaznu. Potrebno je vjerovati da je dijete razumno biće te da može činiti razumne stvari.

5. SAMOSTALNO I ODGOVORNO DIJETE

Ponekad odrasli umjesto djeteta obavljaju ono što bi dijete moglo učiniti i samo, taj postupak im se čini kao jednostavnije i brže rješenje, no je li to ujedino i najefikasnije postupanje? Takvim postupcima odrasli uskraćuju djetetu priliku razvoja samostalnosti i odgovornosti. Kada je dijete malo to se odnosi na radnje oblačenja, hranjenja te obavljanja sličnih svakodnevnih aktivnosti, kasnijim odrastanjem to uključuje složenije poslove poput učenja, pospremanja sobe ili pisanja zadaća. „Razvoj samostalnosti i odgovornosti, kao posebno važnih ciljeva odgoja, zapravo treba poticati od rođenja“ (Slunjski, 2013, str. 63). No, samostalnost kako je spomenuto ranije nije samo vještina obavljanja poslova, već i način razmišljanja i samostalnog rješavanja različitih konflikata i problema. Kvalitetan roditelj, odgajatelj ili učitelj je u stanju prepoznati kada djetetu više pomaže time da se “ne miješa“ nego mu daje prostora i vremena da samostalno osmisli rješenje. Poticanje samostalnosti time može biti u vidu konkretnih akcija kao što su poticanje na samostalno učenje, pisanje zadaće ili mirenje s bratom, sestrom ili prijateljem. Primjenjujući takvo djelovanje u svakodnevnom odgoju, odrasli postupno oslobađaju djecu od ovisnosti o njihovoj pomoći. Takvim djelovanjem odrasli čine sebe suvišnim. Da bi to bilo moguće, s djetetom moraju razvijati uvažavajući odnos u kojem djeca slobodno mogu razvijati neovisnost, samopouzdanje i racionalan pristup životu.

5.1. Manipuliranje, okrivljavanje i kritiziranje

Što je dijete mlađe, to mu je važnije zadovoljiti očekivanja odrasle osobe, jer mu ona pružaju osjećaj pripadanja, no ako odrasli očekuju od djeteta neupitno prihvaćanje ideja koje oni zastupaju, time oduzimaju djetetu priliku razvoja samostalnog i kritičkog mišljenja. Takvim odnosom dijete se odriče dijela svoje individualnosti za odgovarajuću naknadu u vidu sigurnosti i emocionalne zaštite koju odrasli mogu pružiti. Iako prihvaćanje predodžbi roditelja može pretvoriti dijete u socijaliziranu i dobro odgojenu odraslu osobu, riskira se gubljenje prave prirode djeteta te se otvara prostor za razvoj njegove nesigurnosti. Krajnji rezultat takvog odgoja, za dijete, može značiti razvoj osobina kao što su nekritičnost, pretjerana prilagodljivost i ovisnost o drugima. Razvojem takvih osobina dijete možda nikada neće spoznati svoje vještine i mogućnosti te će se potencijalno razviti u osobu iskrivljenog identiteta s nedovoljnim poštovanjem samog sebe.

„Želimo li kod djece poticati razvoj samostalnosti i odgovornosti, ne bismo ih smjeli “podvrgavati“ odgoju, tj. pripremati za udovoljavanje očekivanjima drugih. Naprotiv, trebali bismo ih osposobljavati za samostalno, kritičko mišljenje i donošenje vlastitih sudova, kako bi oni sami mogli odlučiti što trebaju činiti u različitim životnim okolnostima.“ (Slunjski, 2013, str. 71)

Pedagoški autoritet bi se trebao temeljiti na poticanju djetetove samostalnosti i odgovornosti te na poticanju razvoja njihovog kritičkog i stvaralačkog odnosa prema svijetu, time i na razvoju autonomije djeteta. Takav odgoj se pruža djetetu omogućavanjem iskustva preuzimanja odgovornosti i poticanjem odgovornog ponašanja. Kritiziranje, jednako kao i manipuliranje, može na odgoj ostaviti negativan efekt. Koliko god kritika odraslih bila konstruktivna i dobronamjerna, ona je takva iz njihova kuta gledanja, ne iz djetetova. Ona djetetu također ne ostavlja prostor za samoprocjenu ili kreativni pristup problemu već kod djeteta potiče neželjena ponašanja kao što su traženje opravdanja ili prebacivanja krivnje na nekog drugog. Osjećaj krivnje dobiven okrivljavanjem vodi do trošenja energije na čuvanje obraza i također ponekad prebacivanja krivnje na drugoga. Učinkovitije djelovanje je pružanje djetetu druge prilike te ohrabivanje djeteta na odgovorno ponašanje.

5.2. Važnost povjerenja

Neovisno o godinama, dijete osjeća imaju li u odrasli u njega povjerenja, što se očituje u svemu što s njim čine te kako se prema njemu ophode. Povjerenje se razvija paralelno sa razvijanjem odnosa, ako ono prepozna da odrasli ima povjerenja u njega trudit će se opravdati to povjerenje koje mu je dano. Imati povjerenje u dijete znači vjerovati u njegovu želju da bude bolje i kompetentnije te spremnije na suradnju. Ukoliko odrasli imaju povjerenje u dijete, dat će mu mnoge prilike da se okuša u različitim aktivnostima. Djeca će u tim aktivnostima stjecati brojna iskustva te će postupno postati vješitija, a time i odgovornija. Lakše je preuzeti odgovornost za područja djelovanja u kojima smo sigurni u sebe nego za područja koja su nepoznata. Povjerenje odraslih nužno je za razvoj djetetovog odgovornog i samostalnog ponašanja, ono je snažnije od kontrole i nadzora, to jest uvjetovanja ponašanja djeteta nagradama i kaznama.

6. VODI LI SAMOSTALNOST DO USPJEHA?

Put prema uspjehu počinje u ranom djetetovu životu, a podrazumijeva uspjeh u kontekstu samopouzdanja, empatičnosti, snalažljivosti, društvenosti, doprinosa zajednici te sreće i zadovoljstva u životu. Pream Bauman i Densmore (Bauman i Densmore, 2014), jedan od najboljih načina razvoja društveno i emotivno prilagođene djece je dopuštanje djetetu da se uključi u igru te kurikulum koji se temelji na igri i aktivnostima. Društveno i emotivno prilagođena djeca mogu prihvatiti stvari onakvima kakve jesu, vole govoriti o čemu razmišljaju, što rade i slično. Razumiju kako drugi razmišljaju, što osjećaju, imaju vještinu pregovaranja, ali i uspješno grade i zadržavaju prijateljstva.

6.1. Dramaturgijska igra

Dramaturgijska igra je temelj intelektualnog istraživanja, znatiželje i kreativnosti te se njome također potiče socijalizacija kod djece. Karakteristike dramaturgijske igre su idealne za stimulaciju promjena u moždanoj opni koje naglašavaju razvoj samokontrole. Dramatična igra uključuje društveni angažman s

vršnjacima koji je u skladu s djetetovim interesima, na taj način mozak reagira i dijete ostvaruje bolju kontrolu igre. Takav razvoj mozga rezultat je istraživanja okoliša i omogućavanje prilike za dramaturgijsku igru kako bi se komuniciralo, što upravo i je vrsta učenja koja priprema mozak za kasnije fokusirano učenje. Također, kada dijete uđe u neko okruženje i želi ostvariti vezu s vršnjakom, mora biti sposobno promatrati svoje emocije dok nešto dijeli i razgovara s drugim djetetom. Ako dijele događaj, tj. igru, oni moraju odgovarati ispravnim emocijama, izrazima lica i govorom tijela.

6.2. Igram do uspjeha

Novija istraživanja su pokazala kako je igra tijekom predškolskih godina čvrsto povezana s akademskim uspjehom u godinama osnovne škole. Danas se uglavnom u radu s djecom i dalje koriste radni listovi te formalan stil podučavanja, iako se stalno iznova dokazuje kako je vrijeme provedeno na otvorenom, slobodna igra te nestrukturirane društvene aktivnosti dovode do akademskih vještina. Uloga odraslih je radi toga potaknuti stvaranje slobodne igre. Djeca imaju koristi kada im odrasla osoba pomaže tijekom interakcije u igri, njihova uključenost im omogućuje da ne ostaju u ponavljajućoj igri, jer odrasli kao aktivni suigrači mogu poduprijeti dječju igru vođenjem, pokazivanjem i oblikovanjem. Odrasli mogu odabrati brojne uloge prilikom osmišljavanja igre, poput voditelja, promatrača ili sugrača, koji se uključuje u igru i pomaže djeci u proširenju igre. Potrebno je također da odrasli budu oprezni da ne preuzmu djetetovu igru već da diskretno postaju dio vršnjaka te upute daju suptilno. Odrasle osobe mogu predlagati teme ili jezik igre omogućavajući djeci na taj način da samostalno ostvare veze. Kada primjete da su se djeca počela povezivati uloga odraslih je da se stišaju i puštaju djecu da uče jedni od drugih. Na ovaj način dijete postiže višu razinu složenih jezičnih vještina i organiziranje misli u logičke slijedove, što također doprinosi i kasnijem akademskom uspjehu, emotivnoj prilagodbi, samostalnosti i samopouzdanju djeteta.

6.3. Samostalna djeca su također i sretna djeca

Može li se raspoznati kada su djeca uistinu sretna? Je li sreća jednaka za sve? Brojni faktori utječu na to kako dijete izražava sreću, većina uči kako pokazati sreću od ugrađene obiteljske kulture koja prakticira određeni način izražavanja emocija. Dijete osjeća sreću kada osjeća povezanost s važnim ljudima u njegovu životu, tj. sa osobama koje se nalaze u njegovu svijetu kvalitete. To društveno iskustvo gradi pozitivne osjećaje sigurnosti, povjerenja i samopouzdanja. Djetetova emocionalna prilagodba vršnjacima ovisi o njegovoj sposobnosti samoregulacije emocija i vlastitog ponašanja. Današnja istraživanja pokazuju povezanost odnosa funkcioniranja mozga i ponašanja te da promjene u moždanom korteksu povećavaju boljitak u samoregulaciji, što je povezano s ranije spomenutom plastičnosti mozga. Djeca koja razvijaju osjećaj slabe samoregulacije s vremenom bi mogla steći osjećaj bezvrijednosti i nekompetentnosti. Kada nauče kontrolirati i svladavati svijest o preoblikovanju osjećaja nesigurnosti koji potiču tjeskobu, bit će sposobni postići zadovoljniji um.

6.4. Uloga otpornosti

Otporna djeca se mogu prilagoditi većini situacija te su snalažljiva, tako da bi odrasli trebali poticati i podržavati razvoj otpornosti kod djece. Ona djeca koja nisu razvila otpornost često nisu prilagodljiva te imaju nisko samopouzdanje. Otporna djeca su ona djeca koja mogu nadvladati situaciju u kojoj su šanse više protiv nego za njih, često su to stresne situacije, te su karakterno vrlo odlučni. Također neke karakteristike zajedničke otpornoj djeci su: sposobnost traženja podrške, učenje društvenih vještina te uspostavljenje snažne veze s roditeljima. Hormon kortizol proizvodi se u mozgu kao odgovor na stresne situacije. Djeca i odrasli koji imaju teškoće u stresnim situacijama proizvode više hormona kortizola od drugih. Prilikom stresne situacije koja uključuje odrasle i dijete, odrasli često biraju jedan od dva modela reagiranja – reagiraju učinkovitim vodstvom ili negativnom interakcijom. Učinkovito vodstvo karakterizira pozitivnu orijentaciju odraslih na dijete i pružanje odgovarajuće strukture i uputa, dijete tada povratno pozitivno reagira prema roditelju. Negativna interakcija se događa kada postoji roditeljska nasrtljivost koja uključuje vikanje koje negativno utječe na djecu, neučinkovito je te može štetno

utjecati na dječji osjećaj samopoštovanja i dobrobiti. Ukoliko je ton glasa odrasle osobe sarkastičan ili ljutit, dijete ga može shvatiti kao znak odbacivanja što dovodi do trajnog oštećenja odnosa. Ako roditelji odabiru vikanje kao odgovor na određenu situaciju odgajaju djecu koja neće razviti otpornost te će im nedostajati osjećaj samopouzdanja, sposobnosti a i time sposobnosti za samostalno djelovanje i preuzimanje odgovornosti.

6.5. Vještine uspješne djece

Pojedine vještine je moguće očitovati kao zajedničke većini uspješne djece. Djeca koja se mogu okarakterizirati kao uspješna su često druželjubiva. Oni mogu graditi i zadržati značajna prijateljstva. Znaju se igrati s više od jednog djeteta te potiču vršnjake koji su tužni ili razočarani. Također takva djeca uspješno ostvaruju postignuća, koriste prikladan vokabular, prihvaćaju uspjeh i poraz smireno te se prilagođavaju neočekivanim promjenama primarnog plana. Uspješna djeca su sretna, optimistična i svjesna samih sebe. Razumiju perspektivu duge djece te uspješno tumače geste, izraze lica i govor tijela vršnjaka. Oni su također organizirani, koriste logično obrazlaganje te osjećaj sposobnosti. Nerijetko su i uspješna djeca vođe, mogu preuzeti vodeću ulogu unutar grupe s pozitivnim samopouzdanjem te pomažu drugoj djeci da se uključe u igru. Uspješna djeca su također i stabilna, mogu posegnuti za učinkovitim vještinama koje će im pomoći prebroditi razočaranja. Oni razumiju što je ispravno a što pogrešno tijekom različitih situacija u igri te mogu saslušati gledišta drugih i postići kompromis. Uspješna djeca također drugima pridaju pozornost te pružaju razumijevanje i osjećaj pripadnosti. Ova djeca su zainteresirana za svijet oko sebe, vole istraživati i graditi projekte te su često znatiželjna, kreativna i strastvena u učenju. Rana intervencija i pružanje potpore djeci od strane odraslih u ovladavanju spomenutim vještinama tijekom razdoblja ranog djetinjstva i plastičnosti mozga može pomoći djeci da postanu samostalna, samopouzdana, empatična i društvena, a samim time i uspješna.

7. ZAKLJUČAK

Sve što dijete može učiniti samo ono to i mora napraviti samo. Upravo ta rečenica bi trebala biti nit vodilja za sve roditelje, odgajatelje i profesore koji su svakodnevno u aktivnoj interakciji s djecom. To znači da su odrasli svjesni dječjih mogućnosti od njihove najranije dobi te da ih potiču na usvajanje životno-praktičnih aktivnosti, slobodno donošenje odluka i izbora te snošenje odgovornosti za iste. Ponekad odrasli umjesto djeteta obavljaju ono što bi dijete moglo učiniti i samo, jer im se to čini kao brže rješenje, no time dijete čine ovisnim o svojoj pomoći. Nužno je djetetu dati vremena da stekne sigurnost u vlastite vještine te mu pružiti povjerenje umjesto kritika ili prigovora, jer kroz poticanje samostalnosti dijete stječe pozitivnu sliku o sebi, a neuspjesi, ponovni pokušaji i uspjesi tome pridonose. Također, važno je imati na umu da je upravo razdoblje predškole vrijeme najveće plastičnosti mozga te da je zato iznimno važno poticati usvajanje novih znanja i vještina radi rasta broja sinaptičkih veza i samoga mozga. Dijete će usvojiti ona znanja i vještine koje se nalaze u njegovu svijetu kvalitete tako da bi odraslima trebao biti cilj upoznati taj svijet i postati dio njega kako bi djeci sugerirali ona znanja i ponašanja koja percipiraju kao pozitivna i korisna. Samostalnost kako je spomenuto i ranije nije samo vještina obavljanja poslova, već i način razmišljanja i samostalnog rješavanja različitih problema. Samostalnost, samopouzdanje i prilagodljivost su također karakteristike otpornosti koja dijete vodi do većeg osjećaja zadovoljstva i uspješnosti. Put prema uspjehu počinje u ranom djetetovu životu, a podrazumijeva uspjeh u kontekstu samopouzdanja, empatičnosti i doprinosa zajednici te dovodi do konačnog osjećaja sreće djeteta koje je također samostalno, slobodno i neovisno.

LITERATURA

1. Bauman, M., Densmore, A. (2014). *Vaš uspješan predškolarac*. Zagreb: Nakladnik : Veble commerce.
2. Kljajić, S., Kolega, M., Szabo, S., Šverko, B. Turudić-Čuljak, T., Zarevski, P. (2011). *Psihologija*. Zagreb: Nakladnik : Školska knjiga.
3. Perry Good, E. (2009). *Kako pomoći klincima da si sami pomognu*. Zagreb: Nakladnik : Alinea.
4. Sljunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da... (p)ostane samostalno i odgovorno*. Zagreb: Nakladnik: Element d.o.o.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Martina Pernar, izjavljujem da sam ovaj završni rad na temu Važnost poticanja samostalnosti kod djece, izradila samostalno uz vlastito znanje, pomoću stručne literature i mentora prof. dr. sc. Predraga Zarevskog.

Zagreb, rujan 2019.

Potpis
